

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.14

DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.60-25>

Жмурко Н.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівський національний університет імені Івана Франка

Кубрак О.В.

магістрант кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівський національний університет імені Івана Франка

Zhmurko Nataliia

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Finance, Money Circulation and Credit
Ivan Franko National University of Lviv

Kubrak Oksana

Master's Student of the Department of Finance, Money Circulation and Credit
Ivan Franko National University of Lviv

ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОНЯТТЯ «ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ» ДЕРЖАВИ

Жмурко Н.В., Кубрак О.В. Еволюція становлення та розвитку поняття «фінансові ресурси держави».

У статті розглянуто підходи до визначення терміна «фінансові ресурси». Завдяки наведеним економічним визначенням та етимології терміна «фінансові ресурси» визначено залежність вказаних визначень від наявних економічних відносин у державі і суспільстві, рівня розвитку держави та економічного становища держави. Досліджено еволюцію становлення та розвитку поняття «фінансові ресурси» від початку його зародження до сьогодні. Доведено, що через низку факторів та їхній безпосередній розвиток удосконалювалися підходи до визначення змісту фінансових ресурсів та їх класифікації. Окреслено, що фінансові ресурси мають основний вплив на процеси виробництва, вони проявляються на всіх етапах виробництва у державі. Зважаючи на різноманітні завдання держави, зараз є декілька підходів до розуміння змісту фінансових ресурсів, що розглядаються в контексті поставлених цілей.

Ключові слова: фінансові ресурси, еволюція поняття «фінансові ресурси», адміністративна економіка, ринкова економіка, економічні завдання держави.

Жмурко Н.В., Кубрак А.В. Эволюция становления и развития понятия «финансовые ресурсы государства». В статье рассмотрены подходы к определению термина «финансовые ресурсы». Благодаря приведенным экономическим определением и этимологии термина «финансовые ресурсы» определена зависимость указанных определений от имеющихся экономических отношений в государстве и обществе, уровня развития государства и экономического положения государства. Исследована эволюция становления и развития понятия «финансовые ресурсы» от начала его зарождения до сих пор. Доказано, что из-за ряда факторов и их непосредственного развития совершенствовались подходы к определению содержания финансовых ресурсов и их классификации. Определено, что финансовые ресурсы имеют основное влияние на процессы производства, они проявляются на всех этапах производства в государстве. Учитывая различные задачи государства, сейчас есть несколько подходов к пониманию содержания финансовых ресурсов, которые рассматриваются в контексте поставленных целей.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, эволюция понятия «финансовые ресурсы», административная экономика, рыночная экономика, экономические задачи государства.

Zhmurko Nataliia, Kubrak Oksana. Evolution of the formation and development of the concept of «financial resources of the state». In modern conditions of deepening the process of financial globalization, strengthening its impact on the development of national economies and the impact of the global financial crisis on the economy of Ukraine is important public policy that stimulates effective development of national financial systems and promotes their integration into the global financial system. The article considers approaches to the definition of the term «financial resources». Due to the given economic definitions and etymology of the term financial resources, the depen-

dence of these definitions on the existing economic relations in the state and society, the level of development of the state and the economic situation of the state is determined. The evolution of the formation and development of the concept of «financial resources» from the beginning of its origin to the present is studied. It is proved that due to a number of factors and their direct development, the approaches to determining the content of financial resources and classification of such were actually improved. It is outlined that financial resources have a major impact on production processes, they are manifested at all stages of production in the state and given the various tasks of the state, now there are several approaches to understanding the content of financial resources, namely: the task of economic growth, which is to ensure the employment of citizens, the meaning of the concept is to cover as many people as possible, the task of which is to ensure the economic freedom of the state, the meaning of the concept is the freedom to exercise their rights and the task of social justice, the meaning of the concept is the fair distribution of income, so that, if necessary, the poorest sections of the population are provided. It is outlined that the state has become the main institution in society, which has assumed the functions of providing and protecting citizens, whose main task is to meet the various needs of society. To accomplish this task, the state used finance, much of which was used to defend the country and protect the interests of certain groups.

Key words: financial resources, evolution of the concept of "financial resources", administrative economy, market economy, economic tasks of the state.

Постановка проблеми. Поняття «фінансові ресурси» вченими-економістами було запроваджено лише на початку XIX ст. Підходи до тлумачення змісту цього поняття і досі є дуже різними, проте спільні риси ми таки можемо простежити. Беззаперечно, це поняття є сьогодні найбільш уживаним в економічній доктрині, оскільки воно стосується насамперед державного сектору економіки. Проте так було не завжди, і саме завдяки еволюційному розвитку цього поняття ми зараз розрізняємо поняття «фінанси» і поняття «фінансові ресурси».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні проблеми і тенденції підходів до формування фінансових ресурсів досліджуються різними науковцями-економістами. Свій внесок у розроблення фундаментального підходу до визначення основ формування фінансових ресурсів, які виникають із поглибленням глобалізації, зробили відомі вчені В.Д. Базилович, В.Л. Бондаренко, І.М. Зеліско, С.М. Злупко, М.А. Кальницька, Н.І. Коваленко, О.П. Орлюк, В.М. Федосов та низка інших.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз становлення та розвитку поняття «фінансові ресурси» від моменту його зародження до сьогодні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вперше фінансовими ресурсами, а саме джерелами їх формування, займався Арістотель. Саме в його праці «Політика» було виділено окремий розділ про власність, де автор зазначав, що варто розрізняти мистецтво накопичувати багатство від наукового твердження про ведення домашнього господарства, оскільки тут використовуються зовсім різні методи цільового формування, спрямування коштів, а саме в одному разі їх накопичують, а в іншому – використовують [2]. У порядку накопичення грошових засобів, на думку мислителя, немає ніяких меж. Деякі доробки щодо фінансових активів ми можемо бачити і у працях давньоримських істориків, а саме Тацита та Светонія [9].

У часи існування Візантії в численних законодавчих документах та трактатах було детально проаналізовано рух фінансів та зміст поняття «фінанси» (Н. Кавасілі «Про лихварство», «Проти лихварства»).

У часи раннього феодалізму також не було достатніх економічних наукових учень про грошові засоби, проте саме у VIII ст. було зроблено перші спроби розкриття

змісту економічного життя громадян та держави, і саме це було зафіксовано в указах і розпорядженнях. Тут варто зазначити такі праці, як «Про позиковий відсоток та про лихварство», «Про внутрішньомитні збори». У період феодальних часів питаннями фінансів займалися науковці-схоласти, проте вони це робили на основі застосування принципів моралі і справедливості, хоча вони не дивилися на це з позиції реальних фактів і життєвих обставин.

У «Сумі теології» Томи Аквінського йдеться про визначення справедливої ціни як про важливий аспект вияву справедливості. Тут йдеться про ціль у вияві справедливості так, щоб кожен отримував лиш те, на що має право, тобто оцінка і продаж речей повинні відбуватися строго по справедливій вартості, не підвищуючи ціну на такі ні в якому разі [1]. У комерційній галузі він і його послідовники засуджували основи отримання надприбутку, хоча у разі, коли є необхідність забезпечення нормального існування або отримання коштів для реалізації благодійних цілей, можна за товар отримати вищу від справедливої ціну [10].

У подальшому дослідження схоластів, таких як: Л. Лессей, Л. Молін, охоплюють собою розкриття суті та змісту бюджетної політики, а також позиції справедливого оподаткування та справедливої відсоткової ставки.

У XVIII ст. виходять із друку безліч джерел, які розкривали питання фінансових ресурсів держави. Це було здійснено у період, коли державні витрати збільшувались, що потягло за собою збільшення розміру податків, а особливо безліч порушень під час формування державних доходів.

Один із найважливіших внесків у економічну науку про фінансові ресурси було зроблено в Російській імперії в кінці XIX ст., і це було зафіксовано у працях В. Лебедева, М. Яснопольського, М. Бунге. Варто відзначити роботи М. Бунге, саме він першим написав дуже багато щодо правильного розуміння фінансових ресурсів і особливу увагу приділив джерелам їх формування. Науковець пропонував зробити певні кроки для стабілізації фінансових ресурсів. Він наголошував, що недоліками в фінансово-економічній сфері були принципи формування бюджету, надкошторисні асигнування були звичною нормою, розтрата державних коштів та їх розкрадання здійснювалися за відсутності

принципів гласності та об'єктивної справедливості, контролю за їхнім рухом.

Вихід із цієї ситуації вчений вбачав у здійсненні централізованого управління фінансовими ресурсами, а також складенні точного плану щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів. У цьому разі можна було би уникнути дефіциту, а доходи та витрати були би врівноважені. Науковцем також було запропоновано створити акціонерні банки, і це ми простежуємо у його праці «Значення промислових товариств та порядок їх розповсюдження».

Він робив свої акценти на створенні акцій, оскільки це є теж форма власності, а такі акціонерні товариства є ідеальною формою поєднання громадської з особистою діяльностей. Низка науковців також підтримували позицію створення таких акціонерних банків, вони вважали, що останні зможуть ефективно використовувати кошти, і це б привело до покращення діяльності у комерційній сфері та економічного зростання в державі. Також у цей історичний період були створені та почали свою активну діяльність понад 100 акціонерних банків з значним підвищенням власних капіталів [8].

Також варто відзначити науковий здобуток Я. Таріулова і його працю «Фінансова наука», де він вказує, що сутність фінансової науки виходить зі змісту доходів, якими володіє держава. Він цілком справедливо зазначає, що не за всіх форм правління в суспільстві можна говорити про фінанси держави і не завжди існує така дисципліна, як фінанси як економічна категорія, метою якої є вивчення основ формування фінансових джерел. Цілком справедливо автор стверджував, що у суспільстві, де панує комуністична система, не може існувати така дисципліна з вивченням джерел формування фінансових доходів, оскільки там немає привласнення додаткової вартості. Громадяни, органи місцевого самоврядування, підприємства не мають права у привласненні додаткової вартості, оскільки держава позбавлена такого права. Ця позиція перегукується з позицією згаданих вище схоластів та позицією Арістотеля, оскільки це пряме засудження отримання додаткової вартості. Невдовзі таке отримання додаткової вартості починало виправдовуватися на базі реального стану справ у державі, і науковці почали виправдовувати привласнення додаткових коштів державою. Постраждала насамперед буржуазія, іншим аспектом такого виправдання стало збільшення розміру податків і здійснення масової конфіскації та контрибуції [6].

Фінансові ресурси в період адміністративної економіки виступали як посередник між населенням, державою та підприємствами для здійснення подальшої їхньої тісної співпраці. Частина фінансових ресурсів підлягає перерозподілу в інтересах держави, проте частина таких йшла на задоволення особистих потреб установ та організацій. Фінансові ресурси були представлені як цінова форма ресурсного потенціалу держави. Саме в радянській фінансовій літературі була відображена надмірна роль та функції посередника фінансових ресурсів. Визначальною ознакою та спільним недоліком у визначенні змісту фінансових ресурсів є відсутність різниці між фінансовими ресурсами економічних суб'єктів та держави, тобто переважає визначення в макроекономічному аспекті [7].

Лише виникнення та розвиток товарно-грошових відносин привели до виникнення терміну «фінанси»,

оскільки для виконання державою своїх функцій необхідним є валовий внутрішній продукт та отримання доходу як матеріальної основи існування фінансів. А для цього потрібною умовою є формування та розподіл (перерозподіл) фінансових ресурсів. Саме тому під фінансами розуміють саме економічні відносини щодо формування, розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту.

Держава стала основним інститутом у суспільстві, що взяв на себе функції забезпечення та захисту громадян, основним завданням є забезпечення різних потреб всього суспільства. Для виконання цього завдання держава використовувала фінанси, значна частина яких йшла на здійснення оборони країни та захист інтересів певних груп населення. Проте з формуванням і стрімким розвитком товарно-грошових відносин між державою та різними суб'єктами економічної галузі з'являються якісно нові відносини, суть яких спрямована на формування, розподіл та використання фінансових ресурсів держави [11].

Держава мала у володінні такий обсяг фінансових ресурсів, які направлялися на задоволення такого роду потреб, які не можна було задовольнити через ринкову систему відносин, а також ресурси йшли на задоволення потреб окремих громадян через виникнення низки об'єктивних причин, незалежних від них [12].

Варто зазначити, що фінансові ресурси – це комплексне поняття, воно охоплює собою як ресурси на рівні окремих підприємств, так і ресурси держави. І останнє включає в себе дуже широке коло аспектів.

Для детального розуміння суті поняття «фінансові ресурси» варто звернутися до походження поняття «фінансові ресурси». Цей термін походить від латинського слова і означає воно «рости», зміст його полягає у тому, що він є додатковим засобом із визначеного джерела для задоволення певної мети. У великому глумачному словнику цей термін трактується як засоби для задоволення потреб або фінансові доходи для задоволення тих же потреб та інтересів [5].

Зміст поняття «фінанси» бере свої витоки від латинського слова, і під ним розуміється грошовий засіб, тобто платіж. Проте у класичній економічній теорії термін фінансові ресурси розглядається виключно в контексті державного інституту, а саме як державне майно [6]. У цьому разі держава отримувала доходи в натуральній формі, тобто потреби громадян задовольнялись завдяки різним надходженням через низку різних форм повинностей, і використовувались такі надходження лиш за наявності виключної необхідності.

Надалі підхід до деяких економічних категорій змінюється, і вони починають трактуватись під іншим кутом зору з іншим змістом. В той час створюються різноманітні грошові фонди для задоволення потреб громадян, завдяки яким можна побачити, які є фінансові можливості держави. Це привело до еволюції розуміння сутності досліджуваного поняття. Зважаючи на різноманітні завдання держави, зараз є декілька підходів до розуміння змісту фінансових ресурсів, а саме: завдання, яке полягає у економічному зростанні, зміст поняття полягає у здійсненні кращої якості товарів та збільшенні їх кількості та послуг; завдання, яке полягає у забезпеченні зайнятості громадян, зміст поняття полягає в охопленні якомога більшої кількості населення; завдання, яке полягає у забезпеченні економічної сво-

Етапи розвитку та становлення терміна «фінансові ресурси»

Період	Результат
V ст. до н.е.	Вперше визначався зміст поняття «фінанси» та «рух фінансів»
IV ст. до н.е.	Вперше почали вводитись основи накопичення багатства, при цьому порядок накопичення не мав ніякого значення.
VIII ст. н.е.	До початку розуміння фінансових ресурсів держави було зроблено аналіз економічного життя держави та громадян.
XIII ст. н.е.	Аналіз питань фінансів здійснювався на основі принципу справедливої оцінки без можливості отримання надприбутку.
XVI ст. н.е.	Почався ґрунтовний аналіз сутності справедливого оподаткування, справедливих процентів для того, аби збільшити ресурси держави для задоволення потреб суспільства.
XIX ст. н.е.	У цей період було зроблено основний внесок в економічну науку стосовно визначення сутності фінансових ресурсів, розкриття основних ознак, джерел формування таких, було запропоновано підходи до стабілізації фінансових ресурсів.

Джерело: побудовано авторами на основі [1–14]

боди суб'єктів держави, зміст поняття полягає у свободі реалізації своїх прав; завдання, яке полягає у здійсненні соціальної справедливості, зміст поняття полягає у справедливому розподілі доходу, щоб у разі потреби були забезпечені і найбідніші верстви населення [3].

Варто вказати на думку науковця В. Федосова, що фінансові ресурси держави – це система суспільних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів держави [13]. З метою визначення закономірностей розвитку поняття фінансові ресурси можна окреслити таку послідовність етапів у формуванні зазначеного поняття (табл. 1).

Висновки з проведеного дослідження. У сучасних умовах поглиблення процесу фінансової глобалізації, посилення її впливу на розвиток національних економік та впливу світової фінансової кризи на економіку України важливе значення має така державна політика, яка стимулює ефективний розвиток національних фінансових систем і сприяє їх інтеграції до глобальної фінансової системи. Особливу актуальність має дослідження проблем і особливостей впливу та подолання фінансово-економічної кризи 2020 року для подальшого формування фінансових ресурсів у зарубіжних державах. Проблема зростання впливу глобалізації

та кризи на національні фінансові системи актуальна ще й в аспекті розроблення комплексної системи його вимірювання з метою прогнозування їхніх наслідків та ефективного їх подолання.

Отже, проаналізовані етапи еволюційного розвитку та становлення поняття «фінансові ресурси» держави дають можливість побачити, який довгий і складний шлях пройшов цей термін і що саме вплинуло на його становлення. Через призму дослідження історичних етапів вимальовувався розвиток фінансової науки. Фінансові ресурси держави є основною категорією у системі державного управління та засобом здійснення державної політики, метою якої є забезпечення всього суспільства та стимулювання розвитку економічних суб'єктів загалом.

Завдяки раціональним методам формування, розподілу та використання фінансових ресурсів створюються основи для якісно вищих норм життя всього суспільства. Лише виникнення та розвиток товарно-грошових відносин привели до виникнення терміна «фінанси», оскільки для виконання державою своїх функцій необхідним є валовий внутрішній продукт та отримання доходу як матеріальної основи існування фінансів. А для цього потрібною умовою є формування та розподіл (перерозподіл) фінансових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Антология мировой философии. Т. 1. Ч. 2. М. : «Мысль», 1969. 604 с.
2. Аристотель. Політика : пер. з давньогрец. / Аристотель. К. : «Основи», 2000. С. 123.
3. Арцишевський Р.А. Людина і суспільство : підруч. Київ, 2010. С. 71.
4. Бондаренко В.Л. Визначення сутності фінансів з точки зору філології та історії фінансової думки. *Фінанси України : журнал*. 1999. № 11. С. 126–136.
5. Великий тлумачний словник української мови / за ред. В.Т. Бусел. К. : Перун; Ірпін, 2005. 1728 с.
6. Витте С.Ю. Конспект лекцій о народном и государственном хозяйстве, читаных его императорскому высочеству вел. кн. Михаилу Александровичу в 1900–1902 годах. М. : Изд-во «Начала», 1997. 511 с.
7. Зеліско І.М. генезис та еволюція економічної теорії «фінансові ресурси». *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 24. С. 15–18.
8. Злупко С.М. Економічна думка України: від давнини до сучасності. Львів, 2000. 628 с.
9. Історія економічних вчень / за ред. В.Д. Базилевича. К. : «Знання», 2004. 1300 с.
10. Кальницька М.А. До питання дослідження еволюції поняття «фінансові ресурси». *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.18. С. 186–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnlut_2013_23 (дата звернення: 05.09.2020).
11. Коваленко Н.І. Еволюція теоретичних поглядів щодо сутності фінансових ресурсів держави. *Економіка та держава*. 2012. № 12. С. 42–44.
12. Орлюк О.П. Фінансове право : навч. посібн. К. : ЮрінкомІнтер, 2003. С. 181.
13. Федосов В.М. Теорія фінансів : підруч. / за ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. К. : ЦУЛ, 2010. 576 с.

References:

1. Antologiya mirovoy filosofii. T. 1, vol. 2. M. : «Mysl'», 1969. Pp. 604.
2. Aristotel. *Polityka: per. z davnohrets.* / Aristotel. K. : «Osnovy», 2000. P. 123.
3. Artsyshevskiy R.A. *Liudyna i suspilstvo: pidruch.* Kyiv, 2010. P. 71.
4. Bondarenko V.L. (1999) Vyznachennia sutnosti finansiv z tochky zoru filolohii ta istorii finansovoi dumky. *Finansy Ukrainy: zhurnal*, no. 11, pp. 126–136.
5. Velykyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy / za red. V.T. Busel. K.: Perun; Irpin, 2005. Pp. 17–28.
6. Vitte S.Yu. (1997) *Konspekt leksiy o narodnom i gosudarstvennom khozyaystve, chitanykh ego imperatorskomu vysochestvu vel. kn. Mikhailu Aleksandrovichu v 1900–1902 godakh.* M.: Izd vo «Nachala», pp. 511.
7. Zelisko I.M. (2014) Henezys ta evoliutsiia ekonomichnoi teorii «finansovi resursy». *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 24, pp. 15–18.
8. Zlupko S.M. *Ekonomichna dumka Ukrainy: viddavnyny do suchasnosti.* Lviv. 2000. pp. 628.
9. Istoriiia ekonomichnykh vchen / za red. V.D. Bazylevycha. K.: «Znannia», 2004. Pp. 1300.
10. Kalnytska M.A. (2013) Do pytannia doslidzhennia evoliutsii poniattia «finansovi resursy». *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, no. 23.18, pp. 186–193. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltsu_2013_23
11. Kovalenko N. (2012) Evoliutsiia teoretychnykh pohliadiv shchodo sutnosti finansovykh resursiv derzhavy. *Ekonomika ta derzhava*, no. 12, pp 42–44.
12. Orliuk O.P. (2003) *Finansove pravo: navch. posibn.* K.: YurinkomInter, pp. 181.
13. Fedosov V.M. (2010) *Teoriia finansiv: pidruch.* / za red. prof. V.M. Fedosova, S.I. Yuriiia. K.: TsUL, pp. 576.